

„SITUÁCIA EŠTE NIE JE KRITICKÁ...“
PROBLÉMY VLÁDNUTIA NA SLOVENSKU
V KOREŠPONDECII MEDZI MARKOVIČOM, BENEŠOM
A ŠROBÁROM (FEBRUÁR – MÁJ 1919)

ÉTIENNE BOISSERIE

BOISSERIE, Étienne. «The situation is not yet critical...» The problems of controlling Slovakia in the correspondence of Markovič – Beneš – Šrobár (February–May 1919). *Historický časopis*, 2018, 66, 2, pp. 271-288, Bratislava.

The study analyses how the prevailing situation in Slovakia during the first months of 1919 was reported in part of the official or more informal correspondence between Ivan Markovič and Vavro Šrobár on the one hand and Edvard Beneš on the other.

Some specific material problems occurred and the Czechoslovak authorities faced the reluctance of part of the civilian population. They also had to cope with the Italian military mission that was widely considered unreliable and Hungarian-leaning.

The core of the correspondence is made up of considerations on the material and political uncertainties arising from the lasting shortages, the weakness of the nascent Czechoslovak apparatus and the latter's difficulties stabilizing the situation in the whole region (and more specifically in some counties). As the weeks went by, the importance of a final decision regarding the borders with Hungary was firmly underlined, while the Slovak authorities were poorly informed on the overall diplomatic and political situation in Paris. Meanwhile, Slovak political Catholicism remained ambiguous and led agitation challenging and potentially weakening the Czechoslovak authorities. Markovič's correspondence expresses the instability of the Czechoslovak authorities' positions, shifting between partial improvements and lasting difficulties. At the end of April 1919, the overall situation remained precarious.

Keywords: Ivan Markovič. Vavro Šrobár. MPS. Italian military mission. Slovak political Catholicism.

Nastolenie vlády na území Slovenska bolo pre pražskú vládu nesmierne náročné. Prešli dva mesiace než sa vôbec podarilo nastoliť istú formu štátnej a vojenskej správy. Vytýčenie slovenských raníc bolo náročnou výzvou už v čase začatia Parížskej mierovej konferencie a počas jarných mesiacov sa situácia ešte vy-

ostrila, keďže slovenskí politici museli čeliť odporu a prekážkam, ktorých vyriešenie nebolo jednoduchou a rýchlou záležitosťou. Svedkom týchto problémov a nejednoduchého vymedzenia slovenských hraníc je korešpondencia Edvarda Beneša, Ivana Markoviča a Vavra Šrobára prebiehajúca v trojuholníku Paríž – Praha – Bratislava. Komunikácia pozostáva najmä z Markovičových listov, ktorými informuje Beneš v Paríži o vývoji situácie na Slovensku, o problémoch so zakotvením štátnej správy, o nedôvere slovenských verejných predstaviteľov voči talianskym vojenským autoritám, o značnom odpore istej časti obyvateľstva a maďarskej vlády, o nedostatku ľudských zdrojov, ktorými disponuje slovenská verejná a štátna správa v kontexte materiálneho nedostatku a rastúcich problémov so zásobovaním. V dodatočnej korešpondencii medzi Prahou a Parížom prebiehajúcej medzi Tomášom G. Masarykom a Benešom či Karlom Kramárom¹ alebo v nedávno doplnených poznámkach V. Šrobára vydaných v medzivojnovom období² je možné sa viac dočítať o niektorých aspektoch týchto ťažkostí. Skúmaná korešpondencia Markoviča sa odlišuje od správ Fedora Houdeka zasielaných z Paríža do Bratislavy, predstavujúcich skôr informácie o obsahu a priebehu mierovej konferencie³ než návrhy na prijatie potrebných opatrení či ich predvídanie s cieľom dosiahnuť najharmonickejšiu spoluprácu parížskej delegácie a slovenských verejných predstaviteľov. Markovičove listy však nepokazujú na vzájomnú súvislosť a rôzne toky informácií medzi tromi mestami, ani sa nesnažia zdefinovať pozície a potrebné opatrenia a v rámci sledovaného obdobia sú informácie skôr civilnej než vojenskej povahy.⁴ Všetci traja korešpondenti sa navzájom poznali, vytvorili si blízke a dôverné pracovné vzťahy

- 1 ŠOLLE, Zdeněk (ed.). *Masaryk a Beneš ve svých dopisech z doby pařížských mírových jednání v roce 1919. II.* Praha: AV ČR, 1993; HÁJKOVÁ, Dagmar – QUAGLIATOVÁ, Vlasta – VAŠEK, Richard (ed.): *Korespondence T. G. Masaryk – Edvard Beneš 1918-1937.* Prague: Masarykův ústav AV ČR, 2013. ISBN 9788087782064; BÍLEK, Jan et al. (ed.). *Korespondence T. G. Masaryk – Karel Kramář.* Praha: Masarykův ústav AV ČR, 2005. ISBN 8086495337.
- 2 ŠROBÁR, Vavro. *Osvobodené Slovensko. Pamäti z rokov 1918 – 1920, zv. 1.* Praha: Čin, 1928; ŠROBÁR, Vavro. *Oslobodené Slovensko.* Ed. Jan Rychlík. Bratislava: AEP, 2004. ISBN 8088880602.
- 3 Správy delegáta Fedora Houdeka (28. 2. 1919 – 13. 5. 1919), Slovenský národný archív, Bratislava (ďalej SNA, BA), osobný fond (ďalej of.) Vavro Šrobár, k. 10, inv. č. 623; Pozri tiež HOUDEK, Fedor. *Vznik hraníc Slovenska.* Bratislava: Nákladom „Prúdiv“, 1931, s. 285; JANŠÁK, Štefan. *Vstup Slovákov medzi slobodné národy.* Bratislava: Vyd. Spolku Slovenských spisovateľov, 2006, s. 140. ISBN 8080612595.
- 4 SNA, Bratislava, of. Ivan Markovič, k.1. Pozostáva zo 64 listov a správ napísaných od začiatku februára 1919 do 4. októbra, z toho 43 bolo napísaných do konca júna. Časť listov vznikla v Prahe, ďalšia v Bratislave, kde prebýval počas viacerých ciest medzi Prahou a Budapešťou, keď bol od začiatku februára poverený zúčastňovať sa na likvidačnej komisii (pozri poverujúci dekrét, Paríž, 3. 2. 1919 [SNA, BA, of. Markovič, k. 1, inv. č. 1]; pozri tiež Markovič Masarykovi, Referát Markoviče prezidentu Masarykovi, Praha, koniec februára 1919 [rovnaký fond, inv. č. 6]).

najmä v témach zahraničnej politiky, a preto ich korešpondencia presahuje striktné úradný charakter. V prípade Šrobára a Markoviča ide skutočne o dlhodobý vzťah začínajúci v období opätovného obnovenia kultúrnych a politických činností Slovenskej národnej strany (SNS) tesne pred prvou svetovou vojnou. Markovičova blízkosť k obom politikom a znalosť všeobecnej situácie na Slovensku umožňujú analyzovať predmetné obdobie do hĺbky. Beneša informuje vždy na základe svojej vlastnej skúsenosti, buď zo svojich pobytov na Slovensku, alebo zo správ, ktoré má k dispozícii priamo z územia Slovenska. V korešpondencii medzi Prahou a Bratislavou buď reflektuje československé vládne pozície, ktoré nie sú predmetom záujmu tohto článku, alebo objasňuje podstatu správ z Paríža týkajúcich sa postupu a opatrení, ktoré je potrebné prijať na Slovensku. Práve o túto dimenziu sa budeme prednostne zaujímať. Markovič sa snaží v správach Benešovi obsiahnuť aktuálnu slovenskú vnútornú situáciu a celý jej vývoj.

Obaja hlavní aktéri tejto písomnej výmeny, Vavro Šrobár aj Ivan Markovič, sa po desaťročia podieľali na politickom i verejnom živote Slovenska. Vavro Šrobár bol predstaviteľom prvej generácie obnovenia česko-slovenskej vzájomnosti od konca 80. rokov 19. storočia. Koncom 19. storočia sa zúčastňoval takmer na všetkých spolkových a politických iniciatívach a práve v tomto období sa oboznámil s pražským prostredím, kde osobne spoznal Masaryka. Počas vojny predstavoval dôležitý zdroj informácií z územia Slovenska a stál tiež za vyhlásením z 1. mája 1918, prvým vyjadrením Slovákov žijúcich na Slovensku v prospech vytvorenia spoločného štátu.⁵ Spolu s ďalšími prinútil SNS opustiť pasívny postoj a zvolať schôdzu, ktorá 24. mája potvrdila československú voľbu.⁶ V lete 1918 bol uväznený a na slobodu sa dostal začiatkom októbra, včas na to, aby sa 28. októbra stal jedným z piatich signatárov deklarácie nezávislosti. Začiatkom novembra bol menovaný na čelo dočasnej, tzv. „skalickej“ vlády a opätovne bol na Slovensko vyslaný 10. decembra.⁷ Jeho vláda zotrvala do začiatku februára v Žiline, ale napriek splnomocneniu čelila pretrvávajúcim ťažkostiam.

Ivan Markovič sa narodil na Myjave v roku 1888 do rodiny angažujúcej sa vo vlasteneckom hnutí.⁸ Jeho generácia je svedkom diverzifikácie národného hnutia, v rámci ktorej sa vytvorila silná skupina na západe Slovenska. Tá spochyb-

5 Kontext a detaily procesu, pozri Hronský, M. *Mikulášska rezolúcia 1. mája 1918*. Bratislava: Veda, 2008. ISBN 9788022410052.

6 Pozri tiež „otvorený list“ Šrobára Dulovi, 19.2.1918 (Literárny archív Slovenskej národnej knižnice, Martin (ďalej LA SNK), fond SNR, sign. 94 K 10); List Šrobára Dulovi, 5. 3. 1918 (LA SNK, sign. 94 K 10). O rozhodnutí SNS 24. mája, pozri Správa predsedníctva SNS, 24. máj 1918 a Uzavretia pred. SNS (LA SNK, sign. 94 T 14).

7 „Vymenovanie...“, SNA, BA, of. Šrobár, k. 10, inv. č. 611.

8 Pozri PODRIMAVSKÝ, Milan. *Slovenská národná strana v druhej polovici 19. storočia*. Bratislava: SAV, 1983, s. 138; „Strana národná slovenská. 16. 2. 1896. Zápis z porady“ (LA SNK, sign C 878).

ňovala stratégiu národnej strany sídliacej v Martine a slovenské hnutie sa snažila iniciovať opretím sa o český model. Po skončení štúdií práva v Pešti a následne v Lipsku sa spriatelil s o päť rokov starším právnikom a novinárom Bohdanom Pavlů, ktorý prispieval do *Slovenského týždenníka* a najmä do *Času*, periodika, ku ktorému mal blízko Masaryk i realisti. S Vladimírom Royom v roku 1909 spoločne založil časopis *Průdy*, v ktorom sa zanietene angažoval.⁹ Roku 1913 riadil pobočku Ľudovej banky sídliacej v Novom Meste nad Váhom.¹⁰ V tom istom roku sa zúčastnil na zasadnutí slovanského kongresu v Sofii. Hneď na začiatku mobilizácie bol poslaný na ruský front, kde padol do zajatia a v roku 1915 vstúpil do dobrovoľníckej jednotky Česká družina pôsobiacej v Rusku.¹¹ Od decembra toho roku pracoval pre petrohradský Zväz československých spolokov. V máji 1917 sa stal tajomníkom ruskej pobočky Československej Národnej rady a začal redigovať časopis *Čechoslovák*, v ktorom propagoval program zahraničnej politiky. Na jar roku 1918 zastupoval česko-slovenskú légiiu v rokovaniach so sovietskou vládou. V júli 1918, po príchode do Paríža, sa stal tajomníkom Československej Národnej rady a od októbra tajomníkom ministerstva zahraničných vecí novovytvorenej dočasnej vlády. Zároveň bol zodpovedným redaktorom dvoch hlavných československých časopisov vychádzajúcich vo Francúzsku *Československá samostatnost* a *La Nation tchèque* (Český národ). Spolu so Štefanom Osuským boli jedinými Slováckmi zúčastňujúcimi sa stretnutia konaného koncom októbra 1918 v Ženeve medzi hlavnými nositeľmi zahraničnej politiky s domácimi českými politikmi.¹² Niekoľko týždňov plnil užitočnú úlohu, keď šíril informácie – v novembri z Paríža a neskôr z Prahy.¹³ Už v novembri sa zaoberal problematikou obehu informácií a umiestnením niekoľkých

-
- 9 K téme pozri nedávno vydané ZEMKO, Milan. Prúdisti v čase, ktorý trhol oponu. In IVA-NIČKOVÁ, Edita (ed.). *Kapitoly z histórie stredoeurópskeho priestoru v 19. a 20. storočí*. Bratislava: Historický ústav SAV, 2011, s. 269-280. ISBN 8022407275. O význame angažovania Markoviča v časopise *Průdy*, obzvlášť jeho korešpondenciu s Pavlom Neckarom z obdobia 1909 – 1910 (LA SNK, sign. A 970); Pozri tiež list Markoviča Šrobárovi, Budapešť, 23. 2. 1911. In RYCHLÍK, J. (ed.). *Korespondence T. G. Masaryk – Sloveňští veřejní činitelé [do r. 1918]*. Praha: Masarykův ústav AV ČR, 2007, príloha IV, s. 156-157. ISBN 9788086495484.
- 10 K účasti Ivana Markoviča v správnych a dozorných radách rôznych slovenských bánk pozri JESENSKÝ, F. (ed.). *Slovenský kompas 1911*. Turčianský Svätý Martin: Slovenský peňažník, 1912.
- 11 O Družine a jej vzniku pozri VÁVRA, V. Formování České družiny. In *Historie a vojenství*, 1990, roč. 39, č. 1, s. 107-118. ISSN 0018-2583.
- 12 FERENČUHOVÁ, Bohumila – ZEMKO, Milan (ed.). *V medzivojnovom Československu 1918 – 1939*. Bratislava: Veda, 2012, s. 24. Pozri tiež KLIMEK, A. Ženevská jednání čs. politiků na sklonku října 1918. In *Historie a Vojenství*, 1998, roč. 39, č. 1, s. 3-23. ISSN 0018-2583.
- 13 Pozri list Markoviča Šrobárovi, 29.11.1918. SNA, BA, of. Šrobár, k. 11, inv. č. 656.

spoľahlivých Slovákov¹⁴ do troch miest, kde bola ich prítomnosť najdôležitejšia: do Prahy, Bratislavy a Paríža.

Po návrate do Československa koncom decembra 1918 mal na starosti právne záležitosti na ministerstve splnomocnenom správou Slovenska (MPS), ktoré riadil Šrobár. Dňa 14. januára 1919 bol ako prvý z bývalých legionárov Šrobárom nominovaný do dočasného všeobecného zhromaždenia.¹⁵ V tomto období pracoval na právnom prechode Slovenska a vstúpil do sociálno-demokratickej strany. Markovič bol spoľahlivým, skúseným a zásadovým človekom v politickom procese tvorby československého štátu.¹⁶

Po jesenných problémoch s ustanovením demarkačnej línie medzi Maďarskom a Československom i ťažkosťami s administratívnou kontrolou územia¹⁷ sa v januári 1919 situácia čiastočne upokojila, hoci mnohé problémy pretrvali. Niektoré boli priamym dôsledkom slabej kontroly, iné sa objavili iba v niektorých regiónoch – východná časť územia alebo oblasti v blízkosti demarkačnej línie – bez tendencie šírenia do ďalších oblastí. Iné zas boli spôsobované zlyhávaním niektorých sektorov, najmä dopravy a zásobovania, ktoré znižovali skutočný dosah štátnej moci mimo územia Bratislavy a západného Slovenska alebo nedostatočne zreteľným vyjadrením štátnej moci voči vojenskej správe zabezpečovanej Talianmi na základe dohody z decembra 1918.¹⁸ Práve tieto otázky stáli v centre pozornosti československej delegácie v Paríži, ako aj ministra s plnou mocou pre správu Slovenska v Bratislave a tvoria značnú časť korešpondencie medzi Markovičom a Bratislavou alebo Parížom.¹⁹

14 K skráteným listom, z ktorých vychádza Šrobár, pozri SNA, BA, of. Šrobár, k. 10, inv. č. 611. Pozri tiež JANSÁK, ref. 3, s. 159-160.

15 List Markoviča Šrobárovi, Praha, 15. 1. 1919. SNA, BA, of. Šrobár, k. 11, inv. č. 656.

16 Počas Prvej republiky bol zvolený za poslanca sociálnej demokracie (1920), niekoľko mesiacov pôsobil na poste ministra obrany v druhej Tusarovej vláde a na poste ministra unifikácií zákonov a administratívy v prvej Švehlovej vláde (1922 – 1925). Poslancom sa opätovne stal v roku 1929, znovuzvolený bol v roku 1935 a v rokoch 1935 – 1938 bol podpredsedom Národného zhromaždenia. Po Mníchovskej dohode sa zúčastnil rokovaní s predstaviteľmi HSLŠ s cieľom udržať centralizovaný štát. V čase vyhlásenia slovenskej nezávislosti a napadnutia českých zemí Nemeckom sa nachádzal v Prahe. V lete 1939 bol počas „akcie Albrecht“ zatknutý a deportovaný najskôr do Dachau, potom do Buchenwaldu, kde 16. 2. 1944 zomrel.

17 HRONSKÝ, Marián. *Slovensko na rázcestí*. Košice: Východoslovenské vydavateľstvo, 1976.

18 DEJMEK, Jindřich – KOLÁŘ, František (ed.). *Dokumenty československé zahraniční politiky. Československo na pařížské mírové konferenci 1918–1920*. I. dok. 28, s. 98-101.

19 V prvej polovici marca sa Markovič nachádzal v Bratislave, kde zorganizoval sériu konferencií na tému československej zahraničnej politiky a uverejnil niekoľko článkov v *Slovenskom denníku* (Pozri tiež jeho editoriál – *Slovenský denník*, 22. 2. 1919). Na druhej strane Šrobár sa snažil čo najviac cestovať po krajine, s ťažkosťami zbieral informácie, ktoré boli nepravdivé a pochádzali z rôznych zdrojov, najmä od županov a vojakov z regionálnych veliteľstiev sídliačich v Bratislave a Košiciach. Tí poskytovali cenné informácie z ťažko dostupných východných regiónov minimálne kontrolovaných verejnou a štátnou správou.

Taliansky problém

Jednou z najpálčivejších otázok na jar 1919 bol vzťah s Talianskom a talianskym velením. Tento problém sa začal objavovať už vo februári, no po príchode predstaviteľov slovenskej štátnej správy do Bratislavy sa vystupňoval. Taliani si ani napriek nátlaku ešte nezadefinovali jasný postoj voči Československu.²⁰ Československej armáde rozmiestnenej pozdĺž demarkačnej línie velil od decembra 1918 generál Piccione. Dňa 27. decembra Václav Kľofáč, československý minister obrany, prikázal vojenskému veleniu nezasahovať do pôsobnosti civilných autorít na čele so Šrobárom²¹ a od januára prešla Bratislava pod velenie generála Bareccu. Napriek Kľofáčovmu nariadeniu prepukol medzi Šrobárom a talianskym vojenským predstaviteľom konflikt, ktorý sa ešte znásobil presťahovaním vlády zo Žiliny do Bratislavy a incidentmi, ku ktorým došlo počas manifestácie 12. februára.²² Taliani boli známi uprednostňovaním Maďarov a práve uvedený postoj viedol aj k rýchlemu nahradeniu generála Bareccu.²³ Toto napätie výrazne zasahovalo do činnosti československej delegácie v Paríži. Prostredníctvom Markoviča žiadal Masaryk Šrobára, aby sa za každú cenu vyhol zvyšovaniu napätia: „*Vyhýbajte sa konfliktom s Talianmi. Budú u nás len pár týždňov. V Paríži nás podporujú. Skutočné nekorektnosti oznámte do Prahy aj do Paríža, avšak aj s dôkazmi na základe ktorých je možné zakročiť. Jednoduché, stalo sa, nestačí. Generál P[iccione] bude u prezidenta, ktorý ho upozorní na skutočné neprístojnosti, ktoré sa nesmú opakovať.*“²⁴ Napriek tomu vo februári došlo k niekoľkým vážnym incidentom, ktoré vystupňovali napätie. Markovič o tom informoval Beneša v druhej polovici februára.

„*Správanie talianskych dôstojníkov spôsobuje na Slovensku mnoho nepokojov, o ktorých Vás dr. Stěpánek už informoval a naďalej informuje. Nechcem sa púšťať do podrobností, lebo by som Vám sdělil len to, čo som počul, bez nejakých*

20 KLÍPA, Bohumír. Italská vojenská mise v Československu. In *Historie a vojenství*, 1990, roč. 39, č. 3, s. 55. ISSN 0018-2583. K otázke taliansko-československého napätia v druhej polovici februára, pozri list Masaryka Benešovi, Praha, 24. 2. 1919 (In ŠOLLE, ref. 1, dok. 27, s. 184-186).

21 Ref. 2, 1928, s. 461-463.

22 Ref. 2, 2004, s. 29-31. K opatreniam prijatým ministrom obrany Kľofáčom pozri Opis č. 3641, 4. 2. 1919, Vojenský historický ústav, Bratislava, fond Zemské Vojenské Veliteľstvo [VHÚ, BA, ZVV] Košice, Presidium 1919, k. 2, prez. č. 267/1919.

23 K odchodu Barecca 4. marca a jeho dôsledkom pozri Velenie mesta Bratislavy, Zpráva za týždeň od 4. do 10. března 1919, 12. března 1919, VHÚ, BA, fond ZVV Košice, Presidium 1919, k. 3, prez. č. 757.

24 Vzkaz presidenta Masaryka ministru Šrobárovi, Praha, 1919, 9. února (ref. 4, inv. č. 7) ; K rozhovoru Masaryk-Piccione pozri KLÍPA, Bohumír. Italská vojenská mise v Československu. In *Historie a vojenství*, 1990, roč. 39, č. 3, s. 50-51. ISSN 0018-2583. V januári Masaryk požiadal o rovnaký postoj aj voči Poliakom na východe krajiny (pozri list Markoviča Šrobárovi, Praha, 15. 1. 1919 [SNA, BA, of. Šrobár, k. 11, inv. č. 656]).

dôkazov a tak by ste z toho i tak nič nemali. V skratke, správajú sa tak, akoby neuznávali našu suverenitu, zvlášť v pomad'arčených mestách, čo vysvetľujú tým, že ešte nie je isté, či tieto mestá /Prešporok, Lučenec, Komárno, Nitra/ budu patriť nám a zasahujú aj do administrívy, /v Nitre vraj talianský plukovník nedovolil vyvesiť naše vlajky pri županovej inštalácii, aby sa nepobúrilo maďarské obyvateľstvo/, vypúšťajú tých, ktorých naši internujú a pod.“²⁵

V tom istom čase, v priebehu februára, bola lojalita Talianov voči Československu dosť otázna. Markovič vo svojom liste Benešovi z 23. februára explicitne uviedol: „*Mađari zaplavujú Slovensko letákmi, majú agitátorov a rozširovateľov najrozmanitejších poplašných a štvavých správ. Letáky sa prenášajú cez demarkačnú čiaru, (ktorá – vďaka ‚neutrálnosti‘ italských dôstojníkov nie je dostatočne zavrená)...*“²⁶ A Markovič taktiež upozornil, že „podráždenie“ voči talianskym dôstojníkom rastie každým dňom.²⁷

Koncom februára 1919 Masaryk rozhodol odobrať velenie Piccionemu. Predseda vlády Kramář bol znepokojený situáciou na Slovensku a tlačil na rýchle odstavenie Piccioneho, no napriek tomu sa vykonanie rozhodnutia odkladalo z obavy, že sa Taliansko vzdiali československým očakávaniam počas mierovej konferencie.²⁸ Odhliadnuc od slovenského vnímania talianskeho postoja dominantná orientácia Československa na Francúzsko v Paríži komplikovala situáciu. V januári bolo podpísaných viacero dohôd medzi Parížom a Prahou, ktoré 13. februára vyústili do príchodu francúzskej vojenskej misie vedenej generálom Pellém do Prahy.²⁹ Dňa 18. februára prechádza československá armáda pod vrchné velenie spojeneckých síl maršála Focha. Slovensko bolo rozdelené na dve vojenské oblasti – západnú a východnú. Východnej oblasti mal veliť francúzsky generál Hennocque. Jeho príchod provládna tlač prezentovala s neskrývanou

25 Zpráva Markoviče Benešovi, Praha, 1919, pred 10.2. (Ref. 4, inv. č. 8). Bědrich Štěpánek (1882 – 1943) bol kariérny diplomat. Pred 1. svetovou vojnou až do roku 1916 pôsobí na pozícii rakúsko-uhorského konzula. Následne sa stal významným členom domácej akcie v Prahe. V júni 1918 ilegálne opustil krajinu a odišiel do Francúzska. V rokoch 1918 – 1919 pracoval na ministerstve zahraničných vecí v Prahe. Roku 1919 bol vymenovaný za veľvyslanca v Spojených štátoch amerických.

26 Zpráva Markoviče Benešovi, Praha, 23. 2. 1919 (Ref. 4, inv. č. 10). K incidentom na hraniciach a k prijatým opatreniam na zamedzenie maďarským vzdušným náletom pozri Kroměříž, 13.2.1919, VHÚ, BA, ZVV Košice, Presidium 1919, k. 2, č. 260/1919 a 233/1919.

27 Zpráva Markoviče Benešovi, 23. 2. 1919 (Ref. 4, inv. č. 10); K tejto téme pozri Nótu ministerstva obrany o regionálnom vojenskom velení (ZVV) v Košiciach, 25. 2. 1919 (VHÚ, BA, fonds ZVV Košice, Presidium 1919, k. 2, č. 573).

28 Masaryk Benešovi, 24. 2. 1919. In ŠOLLE, ref. 1, dok. 27, s. 184-186; List Kramáře Masarykovi, Paríž, 28.2.1919. In BÍLEK, ref. 1, dok. 205, s. 331.

29 DEJMEK – KOLÁŘ, ref. 18, dok. 62, s. 145-150; MARÈS, A. Mission militaire et relations internationales: l'exemple franco-tchécoslovaque, 1918-1925. In *Revue d'Histoire Moderne et Contemporaine*, 1983, roč. 30, č. 4, s. 563-567.

úl'avou.³⁰ Taliani okamžite protestovali proti takémuto vývoju situácie, napätie sa opäť stupňovalo.³¹ Markovič informoval Šrobára o odchode Piccioneho a Talianov už koncom februára a v tejto súvislosti ho žiada o detailnú dokumentáciu.³² V nadchádzajúcich týždňoch prichádzali informácie z rôznych zdrojov, najmä zo situačných správ poskytovaných predstaviteľmi miestnej verejnej a štátnej správy.³³ No či už boli z mestských alebo vojenských zdrojov,³⁴ všetky upozorňovali na zvyšujúce sa napätie medzi československou armádou a talianskymi dôstojníkmi.

Aj keď sa Masaryk v Prahe už od februára snažil nájsť opatrenia zamerané na upokojenie situácie, vzťah s Talianmi sa neustále zhoršoval v Paríži i na Slovensku.³⁵ Markovič aj naďalej pozorne sledoval tento vývoj a otvorene zdieľal svoje obavy týkajúce sa nerešpektovania Benešovej autority talianskymi dôstojníkmi.³⁶

Informácie o vnútornej situácii

Problémy s Talianmi boli nepríjemné o to viac, že vnútorná situácia bola nesmierne krehká a často vystavovaná ďalším problémom s civilnou správou. Začiatom februára boli viacerí župani znepokojení veľmi nestabilnou a nebez-

30 *Slovenský denník*, 4. 4. 1919, s. 2.

31 FERENČUHOVÁ, Bohumila. Talianska a francúzska vojenská misia na Slovensku a československo-maďarský konflikt v rokoch 1918 – 1919. In FERENČUHOVÁ, Bohumila. *Francúzsko a slovenská otázka 1789 – 1989*. Bratislava: Veda, 2008, s. 227-228. ISBN 9788022410380 Pozri tiež MARÈS, ref. 29, s. 569.

32 Zpráva Markoviče Benešovi, Praha, 1919, před 10.2. (ref. 4, inv. č. 8). V liste Benešovi ho Markovič informuje o tom, že sa spýta Šrobára „aby všetky nekorektnosti, maďarské, italské alebo maďarsko-italské presne dokumentárne a spoľahlive zisťoval“ a pravidelne o nich informoval Beneša.

33 ŠUCHOVÁ, Xénia. Šrobárovi muži: Vymenovanie prvých československých županov ministrom s plnou mocou pre Slovensko Vavrom Šrobárom. In PEKNÍK, Miroslav (ed.). *Dr. Vavro Šrobár politik, publicista a národnoosvetový pracovník*. Bratislava: Veda, 2012, s. 319-343. ISBN 9788022412100.

34 VHÚ, BA, fond ZVV Košice, Presidium 1919, k. 2.

35 Pozri Masaryk Benešovi, 31.3.1919. In ŠOLLE, ref. 1, dok. 35, s. 202; 31. marca Beneš telegrafoval Masarykovi z Paríža o tom, že „*Italové začínajú zde dělat veliké obtíže*“ (pozri HÁJKOVÁ – QUAGLIATOVÁ – VAŠEK, ref. 1, dok. 46, s. 100). Pozri najmä Beneš Masarykovi, 5.4.1919, v ktorom sú talianske záležitosti detailne opísané, a v ktorom po upozornení, že „*[Italové] jsou neloyální. Zde na konferenci ve všech téměř otázkách jsou proti nám*“, Beneš potvrdzuje „*Pokládám za nutné brzo se zbavit Italů a poslat je [italská vojenská mise] domů*“ (In ŠOLLE, ref. 1, dok. 37, s. 206, 208).

36 List Markoviča Benešovi, Praha, 3.4.1919 (Ref. 4, inv. č. 16). Pozri tiež Piccione Schöblov, Bratislava, 29.4.1919, v ktorom Piccione informuje o opakovanom odmietaní československých vojakov, nelegionárov pozdraviť dôstojníkov 6. pešej divízie a vyžaduje vyvodiť príslušné dôsledky (VHÚ, BA, fond ZVV Košice, Presidium 1919, k. 4, inv. č. 1383).

pečnou situáciou, ktorej museli čeliť predstavitelia slovenskej verejnej a štátnej správy v oblastiach pozdĺž demarkačnej línie.³⁷ Markovič informoval Beneša, že pomery na Slovensku sú „normálne“, avšak dodáva: „...bývalí. uradníci maďarskej správy naďalej vo veľkom ohrozujú normálny beh administrácie...“, pričom v niektorých mestách pozdĺž demarkačnej línie došlo k smrteľným nehodám v dôsledku slabej československej vojenskej prítomnosti.³⁸ O dva týždne neskôr zdôrazňuje pretrvávajúce ťažkosti verejnej správy ešte výraznejšie: „Na Slovensku sú pomery ťažšie, ako boli. Maďari zahájili štvanicu na celej čiare. Predovšetkým medzi úradníkmi všetkého druhu, čo malo za následok generálnu stávk. Prejavila sa menovite na železniciach a na pošte [sic. čítať pošte – E. B.], kde bolo najviac maďarských a maďarónskych zamestnancov. Na šťastie, nevypukla všade naraz, takže sa dala postupne a dosť rýchlo paralizovať prílivom českých pracovníkov. Dnes už vlaky chodia všade asi tak pravidelne – či lepšie povedané nepravidelne – ako predtým.“³⁹

Veľká časť korešpondencie určenej Benešovi pokrýva spravodajstvo o stave verejnej a štátnej správy. V tejto súvislosti sú najviac znepokojivé nejasnosti vyplývajúce z určenia hraníc, čo neumožňuje jasne vytýčiť perimeter efektívnej akcieschopnosti a tým naplniť autoritu MPS a jeho županov. Na konci februára Markovič bez náznaku paniky vystríhal Beneša: „Preto je – menovite vzhľadom na Slovensko – mimoriadne potrebné, aby sa čím skorej stalo niečo, čím by neistota, pokiaľ sa týka minimálnych hraníc, úplne prestala, alebo aspoň dala by sa redukovat na minimum.“⁴⁰ V rovnakom liste ho Markovič žiada o zahrnutie Šrobára medzi adresátov, ktorým boli zasielané informácie týkajúce sa dosiahnutého pokroku v rokovaniach o hraniciach na mierovej konferencii. V tejto súvislosti od 28. februára Houdek začína priamo informovať Šrobára.⁴¹ Minimálne o tom informuje Šrobár Markoviča, ako aj o obsahu korešpondencie s Houdkom.⁴²

V období medzi februárom a májom Markovič, ale aj ďalšie zdroje, informujú o nedostatku informácií, ktorými disponuje Šrobár. Pre Markoviča je to naliehavý problém.⁴³ Ak aj informácie obiehali, boli nedostatočné, nepresné a ne-

37 Pozri najmä o regióne Novohrad, správy Ľudovíta Bazovského Šrobárovi v období od 3. do 5. 2. 1919, SNA, BA, of. Šrobár, k. 10, inv. č. 619.

38 Zpráva Benešovi, 1919, pred 10. 2. (ref. 4, inv. č. 8).

39 Zpráva Benešovi, 23. 2. 1919 (ref. 4, inv. č. 10). V dostupných správach županov upozorňujú na sociálne a politické neistoty vo viacerých regiónoch. (pozri SNA, BA, of. Šrobár, k. 10, inv. č. 619 správy z februára 1919).

40 Pozri najmä Zpráva Benešovi, 23. 2. 1919 (Ref. 4, inv. č. 10).

41 Pozri SNA, BA, of. Šrobár, k. 10, inv. č. 623.

42 Zpráva Markoviče Benešovi, Bratislava, 6. 3. 1919 (ref. 4, inv. č. 12); Zpráva Markoviče Benešovi, Bratislava, 13. 3. 1919 (ref. 4, inv. č. 14).

43 Zpráva Markoviče Benešovi, Praha, 23. 2. 1919 (ref. 4, inv. č. 10) a 7. 4. 1919 (ref. 4, inv. č. 10)

umožňovali prijať opatrenia na Slovensku.⁴⁴ Neefektívny obeh informácií spolu so zhoršujúcou sa situáciou, ako aj protichodný charakter informácií, ktorými disponovala Praha, vyvolávali v Markovičovi pocit chaosu, o ktorý sa delí s Benešom: „*A – keď si pripomínam, čo ste mi hovorievali v Paríži – zdá sa mi, že ten chaos nie je menší ani v Paríži samom. Súdim to i podľa toho, čo mi hovoril Štěpánek. Momentálne je tento stav pre nás najneprijemnejší pokiaľ ide o riešenie maďarského problému. Menovite Šrobár a my, čo sme okolo neho, sme na tejto veci hodne interesovaní a nevieme dosiaľ, ako ona vlastne v Paríži stojí a následkom toho, akú čiaru máme viesť proti Maďarom tu.*“ Na záver dodáva: „*Nejaké informácie a inštrukcie v tejto veci od vás mali by pre min. Šrobár i pre nás ostatných mimoriadnu cenu.*“⁴⁵

Medzitým Markovič prišiel do Bratislavy, odkiaľ sa mal po niekoľkých dňoch presunúť do Budapešti. V Bratislave sa zúčastnil viacerých konferencií venovaných otázke ukotvenia československej moci⁴⁶ a zároveň poslal Benešovi celkom optimistické správy o situácii v krajine. Správu napísanú 23. februára krátko po svojom príchode uzatvára taktó: „*Nechcel by som, aby Vám moja správa dala dojem, že sú tu neudržateľné pomery. To nie. Ľud zachováva pokoj a zrelosť, ale celková situácia sa zhoršuje... štátny aparát funguje nedostatočne, nakoľko mu chýba dostatočný počet úradníkov. Aby som to zhrnul: situácia na Slovensku ešte nie je kritická, ale je ťažká, a mohla by sa stať kritickou, ak by dnešný stav neistoty trval ešte dlho.*“⁴⁷

V prvej polovici marca teda informoval Beneša priamo z Bratislavy. Situácia sa tu však zhoršovala a napätie narastalo. Upozorňoval na najdôležitejšie aspekty: nepokoj národnostných menšín – predovšetkým Maďarov.⁴⁸ Úradní-

a 18).

- 44 Zpráva Markoviče Benešovi, Bratislava, 13. 3. 1919 (ref. 4, inv. č. 14). V správe z 11. marca k otázke hraníc Fedor Houdek lakonicky píše: „*O definitívnom určení hraníc ešte vždy pozitívnej správy podať nemôžem. Váš materiál komisie už úplne preštudovaly a údajne tento týždeň ich mienka a návrh bude predložený rade desiatich. Vcelku komisie vraj prijaly naše žiadosti, a hranice určené budú s malými zmenami, ako sme si ich žiadaly.*“ (Zpráva č. 7 Houdka Šrobárovi, Paríž, 11. 3. 1919, SNA, BA, of. Šrobár, k. 10, inv. č. 623.)
- 45 Zpráva Markoviče Benešovi, Praha, 7. 4. 1919 (Ref. 4, inv. č. 18). Informácie, ktoré Šrobár dostáva od Houdeka začiatkom apríla nie sú veľmi povzbudivé. Houdek informuje Šrobára, že nedisponuje žiadnou informáciou o hraniciach, všetko je zahalené rúškom tajomstva a „*Wilson podlieha optimistickému humanizmu, ktorý miesto žeby slúžil viacej škodí.*“ Všeobecnú situáciu hodnotí: „*Pre nás nebolo nebezpečie ešte nikdy také veľké ako teraz a ako bude v skorej budúcnosti.*“ (Zpráva č. 11 Houdka Šrobárovi, Paríž, 1. 4. 1919 [SNA, BA, of. Šrobár, k. 10, inv. č. 623].)
- 46 Pozri napríklad *Slovenský denník*, 25. 2. (s. 3), 4. 3. (s. 2), 6. 3. (s. 3) alebo článok Pocta Masarykovi pri príležitosti jeho narodenín (SD, 8. 3., s. 2-3).
- 47 List Markoviča Benešovi, Bratislava, 23. 2. 1919 (ref. 4, inv. č. 10).
- 48 Pozri najmä listy zo 6. a 13. 3. 1919 (ref. 4, inv. č. 12 a 14). K tejto téme pozri tiež rozhodnutie

ci a vojenský veliteľia sa obávali, že nepokoje vyvrcholia počas spomienkovej slávnosti 15. marca. Kolovali totiž chýry o pripravovanom ozbrojenom povstaní v Bratislave a hlavne v Košiciach. Rozhodli sa preto prijať výnimočné bezpečnostné opatrenia.⁴⁹ Markovičove slová tak potvrdzovali Houdkove obavy, ako aj tieseň premiéra Kramáča zo závažnosti maďarských nepokojov na Slovensku a z úlohy, ktorú v nich zohrávali niektoré katolícke politické organizácie: „*Iste, je tu protičeská agitácia, ale jej pôvodcami sú Maďari, maďaróni a ich nájomníci, pričom však slovenskí klerikáli robia tiež veci, ktoré indirektne podporujú maďarofilskú propagandu. Nemáme dosiaľ jasné dôkazy, že by tato kooperácia bola vedomou, ale je tu isté podozrenie, menovite sa týka Hlinkových stupencov z radov bývalých maďarónov.*“⁵⁰ O niekoľko dní, stále priamo z Bratislavy, sa vracia k tejto téme: „*Je čím ďalej, tým jasnejšie, že za Hlinkom stoja všetky maďarónske cirkevné elementy, všetko to, čo predtým patrilo k maďarskej ľudovej strane. O priamom a povedomom spojení Hlinku s touto organizáciou nemáme predbežne spoľahlivé dokumenty.*“⁵¹ V rovnakom liste však Markovič uvádza, že aj keď Hlinkova propaganda dopadá na úrodnú pôdu, nie je nebezpečnejšia než možné problémy spôsobené zlyhávaním zásobovania. Ťažkosti vyplývajúce z prerušenia zásobovania sa stávali akútnymi. Na schôdzi slovenských poslancov a županov 10. marca sa konštatovalo: „*Ukázalo sa, že celý aparát funguje pomerne uspokojujúco, výnimkou je zásobovanie, ktoré je na niektorých miestach až kritické. Vytvára to síce pôdu Hlinkovej propagande, ale samotné nebezpečie, ktoré vyplýva z nedostatkov v zásobovaní, je väčšie, ako klerikalizmus.*“⁵²

Ani začiatkom apríla nepopisoval Benešovi situáciu veľmi povzbudzujúco. „*Na Slovensku je stav vecí uspokojivý. Nálada ľudí je iste horšia, ako bola na začiatku roku, zvlášť čo sa týka vzťahu k Čechom, ale k vážnejším obavám pred-*

poslancov Slovenského klubu, 27. 2. 1919: Za očistu nášho politického života. In *Slovenský Denník*, 5. 3. 1919.

49 K obavám a chýrom o povstaní pozri list Markoviča Benešovi, 6. 3. 1919 (ref. 4, inv. č. 12). K opatreniam prijatým Šrobárom pozri Výnos MPS, 1131/1919 adm., 6. 3. 1919 (VHÚ, BA, ZVV Košice, Presidium 1919, k. 3, inv. č. 613). Pozri tiež prípad v Košiciach, kde veliteľ 6. pešej divízie žiada generála Schöbla o zamedzenie akéhokoľvek kontaktu medzi dôstojníkmi a civilným obyvateľstvom na obdobie niekoľkých dní nasledujúcich po zákaze osláv (VHÚ, BA, ZVV Košice, Presidium 1919, k. 3, inv. č. 7854).

50 Zpráva Markoviča Benešovi, 6.3.1919 (Ref. 4, inv. č. 12). K otázke nepokojov spôsobených konaním vtedajších katolíkov a postojom Andreja Hlinku v tomto období pozri najmä KRAMER, Juraj. *Slovenské autonomistické hnutie, 1918 – 1929*. Bratislava: SAV, 1962 a RYCHLÍK, Jan. *Češi a Slováci ve 20. století. Česko-slovenské vztahy 1914–1945*. Praha: ÚTGM; Bratislava: AEP, 1997, s. 75-79. ISBN 8088880106. Pozri tiež SNA, BA, of. Šrobár, k. 10, inv. č. 613.

51 Zpráva Markoviče Benešovi, Bratislava, 13. 3. 1919 (ref. 4, inv. č. 14).

52 Ibid. K tomuto stretnutiu pozri tiež Bratislavské porady. In *Slovenský Denník*, 5. 3. 1919, a Politická situácia na Slovensku (ibid., 6. 3. 1919).

bežne niet príčiny. Zhoršenie nálady zapríčinila maďarská a klerikálna agitácia, ktorá má príležitosti, najmä preto, že predstavitelia progresívneho krídla sú zavalení administratívnou prácou a nestačia vykonávať systematickejšiu agitáciu medzi ľudom. Následkom toho ľud na mnohých miestach vidí príčinu všetkej biedy a nedostatku, ktorý prirodzene rastie, v Čechoch, v českom vojsku atď.“⁵³

V prvej polovici apríla Markovič predsa len spomína aj jemné zlepšenie situácie, ku ktorému došlo v dôsledku pôsobenia viacerých faktorov:⁵⁴ na jednej strane dosiaľ otvorene nepriateľský postoj istej časti obyvateľstva voči novému štátu sa zamerl na Maďarskú republiku rád, vďaka čomu sa v konečnom dôsledku obmedzila destabilizácia československej moci sídliacej v Bratislave;⁵⁵ na druhej strane sa zlepšil proces zásobovania, ktorý spôsobil množstvo ťažkostí v predchádzajúcich týždňoch⁵⁶; napokon sa postupne posilňovali úrady síce pomalým, ale pravidelným príchodom Čechov a náborom spoľahlivých Slovákov. Najväčšiu radosť mali však Markovič z dobrovoľného záujmu Čechov o pozície v rôznych úradoch – je jedným zo základných a dvojsečných motívov propagandy verejnej a štátnej správy – a to obzvlášť v oblasti školstva: „Začína fungovať školstvo, menovite stredné. Úplne poslovenčených stredných škol je už vyše 30, meštianských vyše 20. S českými profesormi je všeobecná spokojnosť i u žiakov, i u rodičov. Avšak, nečechizujú sa Slováci, ale poslovenčujú sa českí profesori a úradníci. Nám bolo vždy jasné, že to ináč nemôže byť.“⁵⁷ Pozitívne hodnotenie však nie je úplne presvedčivé a neberie do úvahy mnohé problémy, ktorým títo českí profesori čelili v nie vždy spontánne priateľskom prostredí, a to vrátane regiónov s úplne slovanským obyvateľstvom. Zabezpečiť vzdelávanie a výkon súdnictva zostávalo najťažšou otázkou na celom území.⁵⁸

Z vojenského hľadiska Markovič potvrdil Benešovi pozitívny vplyv spôsobený príchodom Hennocquea, a to aj napriek problémom vyplývajúcich z presunu

53 Zpráva Markoviče Benešovi, Praha, 3. 4. 1919 (ref. 4, inv. č. 16).

54 Zpráva Markoviče Benešovi, Praha, 15. 4. 1919 (ref. 4, inv. č. 20).

55 Zpráva Markoviče Benešovi, Praha, 7. 4. 1919 (ref. 4, inv. č. 18).

56 Pozri najmä Vrchní velitelství čs-slov. vojsk na Slovensku, 361/op, Materiální situace, Kroměříž, 8.3.1919, příloha č. 6 (VHÚ, ZVV Bratislava, Presidium 1919, k. 3, inv. č. 683).

57 Zpráva Markoviče Benešovi, Praha, 15. 4. 1919 (ref. 4, inv. č. 20). Údaje sa nezhodujú s údajmi uverejnenými vo vládných dokumentoch. Pozri najmä údaje vydané pri príležitosti otvorenia meštianskej školy v Modre, ktoré indikujú oveľa vyššie čísla (ŠTEFÁNEK, Anton. Školy na Slovensku. In *Slovenský denník*, 10. 4. 1919, s. 1).

58 K problematike zriadenia slovenského vzdelávacieho systému, pozri SNA, BA, of. Anton Štefánek, k. 10, inv. č. III/2, Veselé a tragikomické príhody v prvých dňoch oslobodeného Slovenska. Pozri tiež MATULA, Pavol. *Českí stredoškolskí profesori na Slovensku 1918 – 1938*. Prešov: Vyd. Michala Vaška, 2006, s. 22-39. ISBN 8071655821. K veľmi závažným prípadom v Košiciach, pozri VHÚ, ZVV Bratislava, Presidium 1919, k. 3, inv. č. 879 a 951.

talianskeho velenia v prospech francúzskych dôstojníkov.⁵⁹ V liste zo 7. apríla informoval Beneša o rozhovore Šrobára s Piccionem a o povahe vzťahu medzi Piccionem a generálom Pellém. „*Gen. Piccione pred pár dňami vyhl'adal min. Šrobára a povedal mu priamo, že oni, talianskí dôstojníci vedia, že ich pošleme preč, a žiadajú len, aby sme im povedali, kedy sa to stane a neoznámili im to až v posledný okamih. Minister Šrobár jednal tu o takom riešení, aby gen. Piccione zostal veliteľom dosiaľ obsadeného územia na Slovensku a gen. Hennoque, aby sa stal veliteľom okupačných vojsk územia, ktoré nám pripadne na základe definitívneho rozhodnutia o hraniciach na východe, krátko povedané – rusínskeho územia. Za to by Šrobár žiadal od gen. Piccioneho odstránenie, resp. preloženie niekoľkých najnepohodlivejších tal. vyšších dôstojníkov.*“⁶⁰ Podľa Markoviča by to však nevyriešilo otázku hlavného velenia oboch armád pôsobiacich na Slovensku.

Zhoršovanie vzťahu s Talianskom spôsobovali aj rozdielne postoje mužov pôsobiacich v zahraničných záležitostiach. V Markovičovej korešpondencii sa nachádzajú aj stopy konfliktu súvisiaceho so Štefánikom,⁶¹ ako aj napätia a následného prerušenia kontaktu medzi ním a Benešom. Beneš o tom informoval Masaryka 5. apríla⁶² a následne 9. apríla o tom stručne a s konečnou platnosťou informoval aj Markoviča: „*Se Štefánikom jsem měl konflikt. Je třeba, aby ste to věděl, ale je to len pro Vás. Je mezi námi konec – myslím úplně. Zachovejte věc výlučně pro sebe.*“⁶³ O necelý týždeň, v dlhom liste týkajúcom sa najmä dočasne zlepšenej situácie na Slovensku, Markovič nie zlomyseľne, ale zato pevne odpovedá: „*Štefánika tu stále čekáme. Vaša zpráva o tom, že ste s ním mali konflikt ma nepotešila, ale neprekvapila.*“⁶⁴ Dohoda o príslušných vládach uzavretá 18. apríla medzi Štefánikom a Diazom predstavovala nedokonale riešenie napätej situácie, okamžite nastolila problém vojenského velenia na Slovensku a oslabilu pozíciu Hennocquea v Podkarpadskej Rusi.⁶⁵

59 Zpráva Markoviče Benešovi, Praha, 3.4.1919 (ref. 4, inv. č. 16).

60 Zpráva Markoviče Benešovi, Praha, 7. 4. 1919 (ref. 4, inv. č. 18). Zároveň Masaryk jasne informoval Beneša o svojom rozhodnutí dočasne podržať Piccioneho vo svojej pozícii: „*Piccione: Pellé = Protahovat: pokud nemáme preliminárku podepsanu, nesmíme mít ten krach. Piccione zůstane pánem na Slovensku; Hennocque na Rusínsku, dají-li nám je.*“ (ŠOLLE, ref. 1, dok. 39, s. 219.)

61 K úlohe Štefánika v rozhovoroch s Talianskom v apríli 1919, pozri FERENČUHOVÁ, Bohumila. Francúzsko-talianska rivalita v Československu začiatkom roku 1919 a M. R. Štefánik. In *Historie a vojenství*, roč. 49, 4/2000, s. 853-873. ISSN 0018-2583.

62 HÁJKOVÁ – QUAGLIATOVÁ – VAŠEK, ref. 1, dok. 37, s. 207, 211.

63 Zpráva Beneša Markovičovi, Paříž, 9. 4.1919 (Ref. 4, inv. č. 19).

64 Markovič Benešovi, Praha, 15. 4. 1919 (Ref. 4, inv. č. 20).

65 K dohode z 18. apríla uzavretej medzi Talianskom a Československom o odchode talianskej misie 24. mája, pozri MUSIL, Miroslav– Biagini, Antonello (eds.). *Milan Rastislav Štefánik*

V tomto období Markovič používa v spravodajstve Benešovi rôzny tón: v závislosti od témy buď optimistický, alebo znepokojivý, alebo oba súčasne. Optimistický vtedy, keď sa zlepšil – a dokonca aj vo východných regiónoch – vážny, do marca pretrvávajúci problém so zásobovaním, vďaka čomu si mohli v prvej polovici apríla československé úrady trochu vydýchnuť.⁶⁶ V dôsledku obáv z maďarskej revolúcie sa zlepšuje dosiaľ skôr nepriateľský postoj niektorých zložiek obyvateľstva – tých, „ktorým je drahšou majetková a osobná bezpečnosť a pokojný život ako integrita Maďari“⁶⁷ – voči československým úradom.⁶⁸ Postoj voči predstaviteľom československých verejných a štátnych úradov sa vo všeobecnosti skutočne zlepšil.⁶⁹ Napriek tomu napätie v niektorých – aj západných regiónoch ako Nitra⁷⁰ – pretrvávalo a naďalej vyvolávalo obavy.

V politickej oblasti Markovič zostáva presvedčený, že v priebehu februára SNS zrušila svoje zamedzujúce opatrenia presadzované predovšetkým „Martin-skou skupinou“, pretože štrajky dokázali, akú dôležitú úlohu zohráva český personál v riadení Slovenska.⁷¹ Odhliadnuc od problému opakovane nastoľovaného

vo svetle talianskych archívov. Bratislava: Nadácia pre záchranu kultúrneho dedičstva, 2011, dok. 43a-44d, s. 78-85. Pozri tiež GUELTON, Frédéric – BRAUD, Emmanuelle – KŠIŇAN, Michal (eds.). *La Mémoire conservée du général Milan Rastislav Štefánik*. Paríž: SHD, 2008, dok. 141-144, s. 212-215.

66 Zpráva Markoviče Benešovi, Praha, 15. 4. 1919 (ref. 4, inv. č. 20).

67 Ibid.

68 Už v správe Benešovi zo 7. apríla Markovič upozorňoval: „Vôbec majetnejšie neslovenské triedy začínajú byť po boľš. prevrate v Pešti u nás spokojné,“ a to aj napriek pretrvávajúcej nestabilnej situácii spôsobenej neistým politickým a vojenským vývojom (Ref. 4, inv. č. 18). V liste Benešovi z 5. apríla Masaryk hodnotí situáciu rovnako: „Maďarský bolševizmus nám na Slovensku veľmi pomohol: mnozí Maďaroni a Maďari vidí u nás i svoju spásu.“ (ŠOLLE, ref. 1, dok. 36, s. 204). Pozri tiež Markovič Benešovi, 15. 4. 1919 (ref. 4, inv. č. 20) a rovnakú analýzu v *Slovenskom Denníku*: Štefan Janšák, Verejné práce na Slovensku, SD, 8. 4. 1919 a najmä Minister Šrobár precestuje..., SD, 11. 4. 1919.

69 V rovnakom duchu, k otázke postoja obyvateľstva, pozri Zpráv. důstojník při posádkovém velitelství v Bratislavi (14.4.1919). Zprávy za týden od 7. do 13. dubna 1919 (VHÚ, BA, ZVV Košice, Presidium 1919, k. 4, inv. č. 1221); rovnako v Lučenci (Situačná správa velenia posádky z tretieho aprílového týždňa, rovnaký fond, inv. č. 1265) alebo v Banskej Bystrici (Čs. posádkové voj. velitelství. Hlášení zpráv od 21. dubna do 28. t. m. 1919, rovnaký fond, inv. č. 1363).

70 K prípadu Nitry pozri najmä MNO k ZVV Košice, 18.4.1919, 10743/11 (VHÚ, BA, ZVV Košice, Presidium 1919, k. 4, inv. č. 1252) a Správu Igora Hrušovského, Žilina, 26. 3. 1919 (SNA, BA, of. Šrobár, k. 10, inv. č. 619).

71 Zpráva Markoviča Benešovi, 23. 2. 1919 (ref. 4, inv. č. 1). O niekoľko dní Markovič rozvíja túto v listoch opakujúcu sa tému: „K tejto veci ešte poznamenávam, že v radoch roduvernej slovenskej inteligencie nemožno hovoriť o nejakých separatistoch; sú len niektorí jednotlivci, ktorí su podráždení, že sa nedostali na nejaké ‚vyššie‘ miesto, na ktoré ašpirovali, ale na ktoré sa nehodili. Títo potom maju reči, že ‚nás Česi vytýskaju‘, ale z toho sa ‚nestriela‘. Roduverná inteligencia slovenská vo všeobecnosti vidí jasne, že jedine v najuššej kooperácii s Čechmi

katolíkmí Markovič vyjadril radosť z postoja sociálnej demokracie slovami, ktoré však svedčia o krehkosti situácie: „*Naši slovenskí socialisti sú dobrí. Chápu situáciu a idú tak daleko, že napr. sami boli za to, aby na Slovensku nebolo dovolené demonštračné a manifestačné oslavovanie 1. mája.*“⁷²

Napriek dosiahnutému pokroku sa Markovič najviac obával dopadov zlyhávania procesu materiálneho zabezpečenia⁷³ a strategického postavenia Slovenska pred aj po získaní moci Bělom Kunom v Maďarsku. Už 13. marca listom upozorňoval na veľkú náchylnosť obyvateľstva voči maďarskej propagande: „*Maďari ešte stále robia tak, ako keby o zachovaní integrity Uhorska sa vôbec nedalo pochybovať. Vidíte to i z ich diplomatických prejavov, hrdie to stále ich tlač a ich agitátori. A masy sú úplne otrávené týmto hašišom.*“⁷⁴ O necelé dva týždne neskôr, napriek už spomínanému upokojeniu situácie, písal: „*Ten pokoj nie je taký, že by sa miestami nemohol zmeniť v rebéliu, keby sa ukázala slabá ruka a agitácia dostala úplne voľné pole. Mnoho je rozvratných elementov a málo ľudí, ktorí by mali času, alebo ak i majú, dosť obetavosti a schopnosti, že by boli vstave čeliť vlivu týchto elementov. Zdôrazňujem však, že položenie je také, že pobáda k najväčšej bdlosti a opatrnosti, ale k vážnejším obavám predbežne niet príčiny.*“⁷⁵ V tejto súvislosti sa sústredil najmä na východné regióny a informoval o mnohých existujúcich ťažkostiach. Materiálne zabezpečenie týchto regiónov je tu v porovnaní so zvyškom územia najslabšie. V marci sa problémy opäť vystupňovali. V Paríži sa nedarí vyriešiť rusínsku otázku a na východe opakovane začína zlyhávať systém zásobovania.⁷⁶ V tomto období bol problém so zásobovaním vypuklejší ako na začiatku roka: „*V severných a severovýchodných krajoch Slovenska je veľká bieda. Tým viac toto [nečitateľny] o rusínskom uzemí, ktorý je v každom [nečitateľny] pasívne. Preto minister Šrobár bude žiadať, aby sa Spojenci postarali zvlášť o zásobovanie rusínskeho územia, keď ono už bude pridelené k našej republiky. Ak by toto územie nemalo dosť zásob, bola by to pôda pre agrárny bolševizmus veľmi plodná.*“⁷⁷ V súvislosti

možno Slovensko riadiť a udržať.“ (Zpráva 6.3.1919, ref. 4, inv. č. 12.)

72 Markovič Benešovi, 15. 4. 1919 (ref. 4, inv. č. 20).

73 „*Ináče, položenie na Slovensku je na teraz uspokojujúce. V lude je síce nespokojnosti dosť, jej príčinou je nedostatok potravín, a iných potrebných vecí a nedostatok práce /uhlia a surovín/. Tento nedostatok je rozhodno dobrým agitačným protriadkom proti Čechom a vojsku, ktoré vraj Slovensko ‚vyžiera‘.*“ (Zpráva Markoviče Benešovi, Bratislava, 6. 3. 1919, ref. 4, inv. č. 12).

74 Zpráva Markoviče Benešovi, Bratislava, 13. 3. 1919 (ref. 4, inv. č. 14).

75 Zpráva Markoviče Benešovi, Bratislava, 26. 3. 1919 (ref. 4, inv. č. 15).

76 K situácii v Podkarpatskej Rusi a východným oblastiam Slovenska pozri najmä ŠVORC, Peter. *Krajinská hranica medzi Slovenskom a Podkarpatskou Rusou (1919 – 1939)*. Prešov: Universum, 2003, s. 131-148. ISBN 8089046169.

77 Zpráva Markoviče Benešovi, Praha, 13. 3. 1919 (ref. 4, inv. č. 14). Markovič pri tejto príležitosti

s revolučným vývojom v Maďarsku a v dôsledku nedostatočnej kontroly nad územím sa jeho tón zostruje. Koncom apríla v situačnej správe z východných regiónov (25. apríl) sa zmieňuje o silnejúcej maďarskej propagande zameranej na najzraniteľnejšie obyvateľstvo žijúce v najchudobnejšej užhorodskej oblasti a o riziku priklonenia sa tohto územia k boľševizmu.⁷⁸

Kým začiatkom marca Markovič bezpochyby zvyknutý na skromné ciele pozitívne hodnotil, že „*dnes je už českej náhrady na Slovensku toľko, že ako-tak, ale celý stroj ide. Je toto jedným z najskvelejších dôkazov našej schopnosti spravovať a udržať štát,*“⁷⁹ ukotvenie československej moci zostáva plytké. Spoľahlivosť jej komponentov, dokonca aj dlhodobu nedôveryhodných policajných zložiek,⁸⁰ sa postupne zlepšuje. Protičeské nálady pretrvávajú, no v menej radikálnej forme. Opätovne sa vyostriili počas konfliktu s Maďarskom. A kým sa v polovici marca po ústupe štrajkov zlepšila kontrola železnice a pošty⁸¹, pretrvávali obavy z obrovského nedostatku kvalifikovaných pracovníkov, predovšetkým v súdnictve, ktorí by nahradili úradníkov predchádzajúcej administratívy: „*Tak sme na tom, že slovenskému ľudu prisudzuje sa pravda ešte po maďarsky. Ja by som bol radšej, keby sa neprisudzovala vôbec, lebo demoralizujúci účinok takéhoto stavu je nesporný.*“⁸² Všeobecné zlepšenie zásobovania potravinami opisované Markovičom v priebehu apríla a začiatkom mája⁸³ jednoznačne posilňovali postavenie československých úradov. No v natolko nestálom kontexte 7. apríla minister Kľofáč povolával ozbrojené sily s cieľom okupácie novej demarkačnej línie. Rozkaz sa podarilo vykonať až 25. apríla. Dňa 27. apríla bol Hennocque poverený okupáciou Podkarpatskej Rusi, čím začala druhá časť konfliktu s Ma-

tosti zdôrazňoval, že otázka administratívnej správy na Podkarpatskej Rusi je ešte komplexnejšia ako na Slovensku, pretože „*treba uvážiť, že Rusíni majú ešte menej vlastných spoľahlivých a schopných ľudí, ako my*“. Celé dané obdobie je charakterizované týmto problémom, pozri napríklad správu župana Moyša o situácii v okrese Užhorod zo začiatku mája: „*Do toho času jsme nuceni úřady administrativní, soudní a pod. vésti úředníky starého režimu, poňevadž jest lepší špatný úředník než žádný.*“ (Županskij urad v Užhorode do ZVV Košice, 8. 5. 1919, VHÚ, BA, ZVV Košice, Presidium 1919, k. 4, inv. č. 1496.) K spomienkam župana Moyša pozri Ladislav A. Moyš: Jeho účinkovanie počas vojny, počas prevratu a po prevrate, SNA, BA, of. Šrobár, k. 26, inv. č. 1096).

78 V rovnakom zmysle pozri Čs. posádkové veliteľství v Užhorodě. Hlášení zpráv od 7.-13./4/1919 (VHÚ, BA, ZVV Košice, Presidium 1919, k. 4, inv. č. 1222).

79 Zpráva Markoviče Benešovi, Praha, 6. 3. 1919 (ref. 4, inv. č. 12).

80 „*Policajná služba je nedokonalá, nespolehlivá, menovite vo väčších mestách.*“ (Zpráva Markoviče Benešovi, Praha, 23. 2. 1919. Ref. 4, inv. č. 10).

81 K obdobiu krízy pozri najmä Zpráva Markoviče Benešovi, Praha, 13. 3. 1919 (ref. 4, inv. č. 14) a, k odobreniu priznanému situácii okolo železníc, Zpráva Markoviče Benešovi, Praha, 15. 4. 1919 (ref. 4, inv. č. 20).

82 Zpráva Markoviče Benešovi, Praha, 15. 4. 1919 (ref. 4, inv. č. 20).

83 Ibid.; Praha, 10. května 1919 (ref. 4, inv. č. 22).

d'arskom. Hennocque získal kontrolu nad týmto územím bez väčších problémov. Využívajúc ústup maďarskej armády sa o niekoľko dní spojil s rumunskou armádou. Dňa 10. mája 6. divízia generála Rossiho okupovala celú demarkačnú líniu v pásme okolo Miškolca. No maďarský protiútok odkryl evidentný úpadok morálky a nedostatok bojovnosti československej armády. Dňa 27. mája sa Čechoslováci vrátili na svoje pozície z konca apríla.⁸⁴ Táto fáza konfliktu identifikovala nedostatky československej armády. Chýbali jej dopravné a komunikačné prostriedky, bola zle vybavená, zle zásobená, trpela slabou disciplínou⁸⁵ a otvorene sa priečila talianskemu veleniu. Dňa 27. mája generál Mittelhauser prebral velenie československej armády. Tri dni predtým, počas najťažších bojov v sektore Miskolc – Salgotarjan, Kľofáč ukončil pôsobenie talianskej vojenskej misie s účinnosťou od 1. júna. Československá armáda sa tým dostala do veľkých ťažkostí, územie ovládol chaos a v ňom vyvierali na povrch štrukturálne slabé stránky verejnej a štátnej moci na Slovensku.

Preložila Simona Chýtilová

„DIE SITUATION IST NOCH NICHT KRITISCH...“
DIE SCHWIERIGKEITEN BEI DER ÜBERNAHME DER KONTROLLE
IN DER SLOWAKEI BELEUCHTET ANHAND DER KORRESPONDENZ
MARKOVIČ – BENEŠ – ŠROBÁR (FEBRUAR–MAI 1919)

ÉTIENNE BOISSERIE

Diese Studie untersucht die Situation in der Slowakei im ersten Jahresdrittel 1919. Sie stützt sich dabei vor allem auf die Briefe, die Ivan Markovič an Edvard Beneš, den tschechoslowakischen Außenminister, der sich zur Friedenskonferenz in Paris aufhielt, und an Vavro Šrobár, den slowakischen Gesandten in Bratislava, adressierte.

Der Autor legt den Fokus unter Einbezug dreier zentraler Punkte auf jenen Teil, der dem slowakischen Kontext der Zeit gewidmet ist. Der erste dieser Punkte ist die tatsächliche Übernahme der zivilen Verwaltung und die damit verbundenen Schwierigkeiten, es folgen, zweitens, das Zusammenspiel von ziviler Macht in der Tschechoslowakei und der italienischen Militärführung in der Slowakei und schließlich, drittens, die politischen Probleme, die sowohl aufgrund der Vorbehalte bestimmter Teile der Bevölkerung gegenüber den neuen Autoritäten wie auch durch die, besonders durch katholische slo-

84 HRONSKÝ, Marián. Priebeh vojenského konfliktu čsr. s Maďarskom v roku 1919. In *Historický časopis*, 1993, roč. 41, č. 5-6, s. 607-614. ISSN 0018-2575.

85 MEDVECKÝ, Karel Anton. *Slovenský prevrat, Sv. III*. Trnava: Spolok Sv. Vojtecha, 1930, s. 225-226.

wakische Organisationen geführte politische Unruhe, auftraten. Diese drei wichtigen Aspekte werden dabei in den Kontext der Unsicherheit im Bezug auf die schlussendlichen Grenzen zwischen der Tschechoslowakei und Ungarn, die dazu beiträgt, die strukturellen Schwächen der tschechoslowakischen Führung in der Slowakei zu verstärken, gestellt.

Die Korrespondenz Ivan Markovičs bezeugt einerseits eine Besserung in einigen Bereichen, besonders eine Veränderung in der Haltung eines Teils der Bevölkerung nachdem Béla Kun in Ungarn an die Macht kam, aber andererseits auch bleibende Schwierigkeiten. Gegen Ende des Monats April und zu Beginn des Monats Mai tritt die neue militärische Krise vor einem unverändert instabilen Hintergrund auf.

Étienne Boisserie, Maître de conférences HDR/Assistant Professor
Institut national des langues et civilisations orientales (Inalco), Paris
Centre de recherche Europe-Eurasie (CREE)
65, rue des Grands-Moulins, 75013 Paris (F)
e-mail: etienne.boisserie@inalco.fr